

УДК 330.1: 005.35

DOI 10.31359/2411-5584-2020-40-1-35

Н. В. МОЖАЙКІНА

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Харківського національного університету
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
Україна, м. Харків

e-mail: nvm.natali@inbox.ruORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4433-6879>ResearcherID: [http://www.researcherid.com/
rid/M-5894-2017](http://www.researcherid.com/rid/M-5894-2017)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМПЛЕМЕНТАРНИХ ІНСТИТУТІВ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНІВ¹

У статті розглянуто особливості розвитку комплементарних інститутів підтримки інноваційних підприємств регіонів. Аналізуються елементи інституційної інфраструктури інноваційної діяльності. Досліджено особливості розвитку фінансування інноваційних підприємств у регіонах та стримуючі фактори цього процесу. Обґрунтовано напрями структурних перетворень як конкретного регіону, так і економіки в цілому.

Ключові слова: інноваційні підприємства, комплементарні інститути, інституційна інфраструктура, регіональні особливості, фінансування інноваційних підприємств, інноваційна політика.

JEL Classification: D21, G20, G31, K20, L1, O18, O31.

Постановка проблеми. Сталий розвиток української економіки та її регіонів є неможливим без підвищення інноваційно-інвестиційної активності всіх її суб'єктів, що потребує стимулювання процесів формування інноваційного потенціалу регіонів та значного фінансування. Усе це робить акту-

¹ © Можайкіна Н. В., 2020. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

альним формування нових підходів до розвитку регіональної інноваційної інфраструктури та грошово-кредитної політики, переоцінку, вдосконалення і розвиток комплементарних інститутів підтримки інноваційних підприємств регіонів реального сектору економіки. Особливо це актуально для промислових регіонів, у яких структура економіки зумовлює гостру потребу в інвестиційних ресурсах. При цьому основною проблемою залишаються пошук і підвищення ефективності використання джерел фінансування інвестицій, що забезпечують економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню механізму інноваційного розвитку економіки України та її регіонів в останні роки приділяється достатньо уваги, йому присвячені роботи Ю. Бажала (Yu. Bazhal), [1], А. Гальчинського (A. Halchynskiy), [2], В. Геєця (V. Heiets), [2], Н. Гончарової (N. Honcharova) [3], Б. Данилишина (B. Danylyshyn) [4], М. Долішнього (M. Dolishnii) [5], О. Лапка (A. Lapko) [6], В. Семиноженка (V. Semynozhenko) [2], Л. Федулової (L. Fedulova) [7], В. Чижової (V. Chyzhova) [4] та ін.

Однак ця тематика потребує подальшого вивчення, особливо це стосується аналізу проблем розвитку комплементарних інститутів підтримки інноваційних підприємств регіонів, а саме фінансової складової механізму інноваційного розвитку.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку комплементарних інститутів підтримки інноваційних підприємств регіонів України та узагальнення напрямів і заходів підвищення їх інноваційної активності на основі розвитку фінансової інфраструктури регіонів.

Виклад основного матеріалу. Вибір пріоритетів у здійсненні структурних перетворень економіки окремих регіонів зумовлює урахування різноманітних умов і факторів (економічних, соціальних, демографічних, екологічних та інших); формування конкурентного середовища та інноваційної інфраструктури; ефективне використання ресурсної бази регіону; залучення інвестицій.

Життєздатність соціально-економічного середовища регіону багато в чому залежить від рівня розвитку й надійності інфраструктури. Інституційна інфраструктура – це сукупність комплементарних інститутів: допоміжних і проміжних інститутів і організацій, інститутів і організацій підтримки функціонування існуючої інституційної структури господарства або її загальних змін. Інституційна інфраструктура є підсистемою інституційної структури. Особливо велике значення регіональна інфраструктура має для заохочення малого й середнього бізнесу, який у цьому випадку, економлячи

на допоміжних виробництвах, підвищує конкурентоспроможність своєї продукції [8, с. 35].

У регіональному аспекті розвиток інфраструктури необхідний як для підйому економіки відсталих регіонів, так і для забезпечення потреби розвинених регіонів. У відсталих регіонах необхідно значну частку капітальних вкладень направляти на розвиток інфраструктури, бо створення останньої буде залучати капітал (в основному приватний) у виробничі галузі, що допоможе забезпечити економічний розвиток цих регіонів.

Таким чином, інфраструктура багато в чому зумовлює темпи зростання продуктивних сил у регіонах. Для нашої країни, у якій нерівномірно розміщені природні, трудові, фінансові та матеріальні ресурси, це має винятково важливе значення. Процес формування інфраструктури досить тривалий. Він нерозривно пов'язаний із певними ресурсами, жорстко прив'язаний до території і багато в чому залежить від територіальної організації сфери виробництва і сфери обігу в кожному конкретному регіоні [9, с. 234].

На особливу увагу заслуговує створення і розвиток регіональної інноваційної інфраструктури, оскільки саме вона сприяє розвитку сфери високих технологій, яка включає такі галузі: біотехнології, фармацевтичну промисловість, медицину, нанотехнології, інформаційні та авіакосмічні технології, машинобудування, промислові та природоохоронні технології, енергетику, масові комунікації та ін.

У вітчизняній літературі як взаємопов'язані елементи, що формують інноваційну інфраструктуру, виокремлюють (табл. 1):

1. Організаційна структура (адміністрація) малого інноваційного бізнесу – забезпечує підтримку малих наукових та інноваційних організацій.

2. Фінансово-кредитні інститути – забезпечують акумуляцію і розподіл фінансових ресурсів за суб'єктам інноваційної діяльності, фінансову підтримку перспективних інноваційних проєктів.

3. Страхові компанії – забезпечують зниження втрат від ризикових операцій, залучення інвестицій у науково-технічну сферу.

4. Інформаційні мережі – дозволяють визначити перспективні напрями розвитку інноваційної діяльності, технологічний трансфер, комерціалізацію результатів науково-технічних розробок.

5. Сервісна структура – організації, які надають інноваційним організаціям послуги, пов'язані з консалтингом, інжинірингом, експертизою проєктів, аудитом, рекламою тощо.

6. Форми навчання підприємництву в науково-технічній сфері (навчальні заклади, факультети, семінари, курси, симпозіуми та ін.) [10, с. 72].

Типи та організації інноваційно-інвестиційної інфраструктури

Організації інноваційно-інвестиційної інфраструктури	Тип інфраструктури	Тип інфраструктурної організації
	Виробничо-технологічна	Бізнес-інкубатор Інноваційно-промисловий комплекс Інноваційно-технологічний центр Технопарк Центр колективного користування
Інформаційна	Аналітичний центр Бази даних та знань Інформаційно-аналітичний центр Науково-координаційний центр Статистичний центр	
Експертно-консалтингова	Інноваційний центр Коучинг-центр Центр консалтингу Центр субконтракції Центр трансферу технологій	
Кадрова	Заклад вищої освіти Освітній заклад	
Фінансова	Бюджетний фонд Венчурний фонд Інвестиційна компанія Інноваційний фонд Фінансовий інститут	
Збутова	Організації збутової інфраструктури	

Джерело: складено автором.

Мета інноваційної інфраструктури – сприяння розвитку інноваційного бізнесу в регіоні на різних стадіях його життєвого циклу. Завдання інноваційної інфраструктури: відбір проєктів на основі системи об’єктивної експертизи; створення сприятливих стартових умов для розвитку малих інноваційних технологічно орієнтованих фірм; підтримка венчурних проєктів; система участі в розробці перспективних НТ-напрямів; формування матеріально-технічної бази для створення і розвитку малих інноваційних фірм, включаючи лізинг високотехнологічного обладнання; створення інноваційних, інвестиційних, венчурних фондів; створення інформаційних мереж, що забезпечують розвиток малих фірм; розвиток страхування інноваційних проєктів, державного страхування іноземних інвестицій, вкладених у роз-

виток інноваційної діяльності; допомога в отриманні інформації про іноземних партнерів, укладанні контрактів; навчання підприємництву в ІТ-сфері [10, с. 74].

У сфері фінансування розвитку промисловості комплементарними інститутами є, з одного боку, регіональні банківські структури, що доповнюють великі інтегровані банки державного рівня, а, з другого – інститути фінансування небанківського характеру, які в нашій країні створюються державою і спираються на підтримку суспільства і представників підприємницької спільноти.

Інфраструктура кредитного ринку є важливою ланкою економіки, через її елементи здійснюється основне фінансування економічного зростання.

На наш погляд, до комплементарних інститутів кредитного ринку, що формує інституціональну інфраструктуру, належать інститути координації та інститути страхування ризиків (рис. 1) [11, с. 83].

Рис. 1. Інституційна інфраструктура кредитного ринку

Інституційний склад інфраструктури кредитного ринку відбиває моделі кредитної системи, яка застосовується в економіці конкретного регіону. Треба зазначити, що в рамках західної інституційної матриці сформувалися два основні типи (моделі) кредитних систем: марк-орієнтована і банк-орієнтована. Кожна з моделей характеризує певний тип фінансових зв'язків, що складаються в економіці. У марк-орієнтованій кредитній системі корпорації більшою мірою покладаються на внутрішні джерела фінансування (прибуток й амортизацію), а тому їх зв'язки з великими банками слабше, ніж в інших країнах. Марк-орієнтована кредитна система більше орієнтована на фондовий ринок. Частка позикових ресурсів, отриманих корпоративним сектором економіки від продажу облігацій, короткострокових цінних паперів

й акцій, становить 50–75% фінансування, і лише решта покривається банківським продуктом.

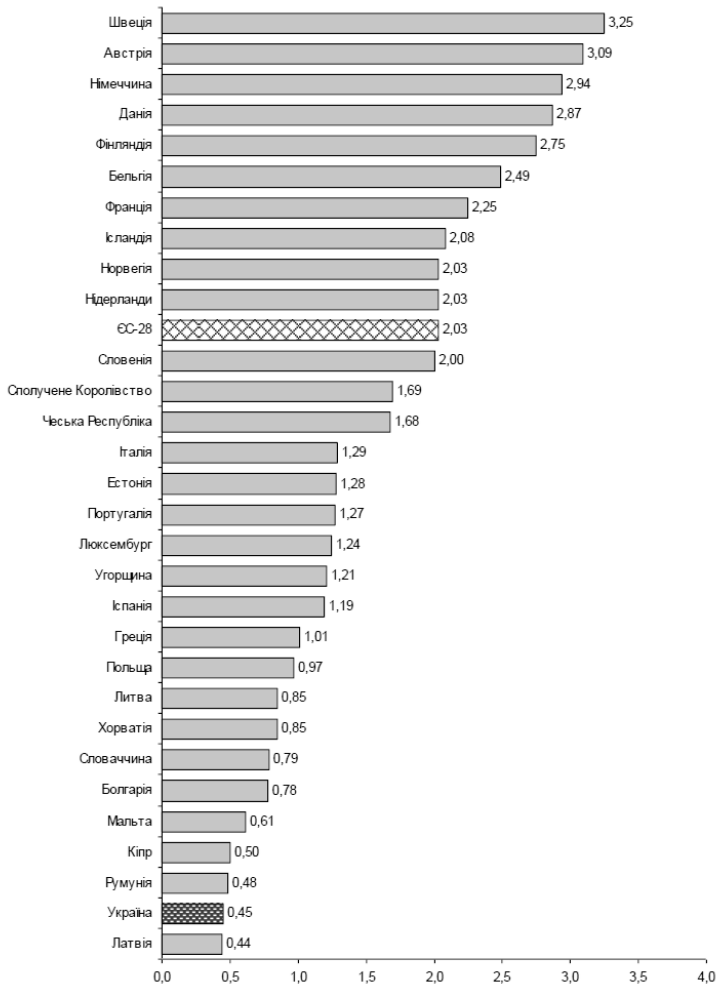

Рис. 2. Частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП закордонних країн та України у 2016 р. (відсотків) [14]

Для банк-орієнтованої кредитної системи більш властива висока концентрація акціонерного капіталу в кількох основних акціонерів. Найчастіше основним акціонером нефінансової корпорації є банк, що передбачає його участь в організації грошових потоків підприємства. У результаті частка банківських кредитів у такій моделі становить понад 70% усіх додатково залучених ресурсів (решта припадає на операції з цінними паперами). На основі аналізу інституційного складу інфраструктури кредитного ринку можна зробити висновок,

що формування ефективної марк-орієнтованої кредитної системи є кращим напрямом розвитку фінансової інфраструктури регіону [12].

Більшість високо розвинених країн світу спираються на інноваційну модель розвитку своїх економік, тому першочерговою є проблематика фінансового забезпечення інноваційного розвитку (рис. 2). Це зумовлює актуальність державної фінансової підтримки підприємств, орієнтованих у своїй діяльності на інновації (табл. 2). Особливе місце в цьому процесі займають малі підприємства, що мають високу мобільність реагування на потреби інноваційного розвитку.

Підтримку розвитку малого підприємництва, що направлена на подолання різниці між дійсним та бажаним рівнем його розвитку, варто виокремити як одну з основних цілей фінансової політики держави. Найбільш розповсюдженим є визначення економічної сутності фінансової політики як сукупності «заходів, форм і методів мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів» у складі економічної політики держави відповідно до цілей соціально-економічного розвитку країни [13, с. 8].

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова політика, будучи системою взаємопов'язаних цілей та методів їх досягнення, використовує фінансові інструменти та здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів, що направлений на економічний розвиток країни в цілому та стимулювання підприємницької діяльності зокрема.

Таблиця 2

Інструменти державної фінансової політики підтримки малого інноваційного підприємництва в різних країнах

Вид інструменту	Зміст	Країни
Пряме фінансування	Надання позик, що досягають 50% витрат на створення нової продукції	Франція, США
	Надання дотацій	Усі розвинуті країни
	Надання безвідсоткових позик	Швеція
	Надання безвідсоткових позик, що досягають 50% затрат на введення інновацій	Німеччина

Закінчення таблиці 2

Вид інструменту	Зміст	Країни
Фонди	Фонди впровадження інновацій із урахуванням можливого ризику	Англія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди, Росія
Податкова підтримка	Зниження оподаткування для індивідуальних винахідників	Австрія, Німеччина, США
	Звільнення від сплати податків або надання відстрочки при їх сплаті, зокрема якщо винахід стосується економії енергії	Нідерланди, Німеччина, Австрія
Безоплатні послуги	Ведення безоплатного діловодства за заявками індивідуальних винахідників, надання безоплатних послуг патентних повірених	Нідерланди, Німеччина
Сприяння ринковій інтеграції	Надання допомоги у підготовці та функціонуванні в умовах ринку (Євро-ФІТНЕС)	Німеччина

Джерело: [15].

Основна маса наукових публікацій останніх років присвячена саме державній підтримці. Аналіз наукової літератури засвідчує відсутність одностайності в поглядах науковців до визначення поняття державної фінансової підтримки. Можна виокремити три підходи до визначення державної фінансової підтримки (табл. 3).

Таблиця 3

Підходи до визначення сутності державної фінансової підтримки

Підхід	Зміст	Недолік	Перевага
Перший	Ототожнення державної та державної фінансової підтримки	Ототожнення цілого й частини	Акцентування уваги на пріоритетності державної фінансової підтримки

Закінчення таблиці 3

Підхід	Зміст	Недолік	Перевага
Другий	Розуміння державної фінансової підтримки через її складові	Трактування державної фінансової підтримки через прямі методи	Виокремлення у складі бюджету видатків для підтримки малого бізнесу
Третій	Розгляд державної фінансової підтримки в контексті окремих видів діяльності малого бізнесу	Містить не всі складові державної фінансової підтримки	Виокремлення пріоритетних видів малого бізнесу

Джерело: [16, с. 26].

Таким чином, державну фінансову підтримку розвитку малого підприємства варто розглядати в інституційному та функціональному аспектах. Інституційний аспект передбачає формування та розвиток інститутів, які прямо чи опосередковано здійснюють державну фінансову політику підтримки підприємства. Вони забезпечують сприяння самозайнятості та збільшенню частки створеної підприємствами доданої вартості у ВВП. Функціональний аспект державної фінансової підтримки передбачає виконання нею розподільчої, контрольної та інформаційної функцій.

Найбільш значущими елементами фінансової інфраструктури інноваційної діяльності є організації, створені за участю держави. Здійснюючи діяльність у рамках інституційної структури, фінансові інститути сприяють прискоренню кругообігу капіталу, здійсненню пріоритетних завдань реального сектору економіки. Інституційна структура фінансового ринку відіграє важливу роль в економічних перетвореннях, що відбуваються в сучасних умовах.

Як регулятор грошового обігу центр акумуляції та перерозподілу фінансових ресурсів забезпечує функціонування ефективного механізму стимулювання розвитку інноваційно-інвестиційної, виробничої сфери економіки, системи суспільно-економічних відносин, а також можливість прискореної модернізації регіональної та національної економіки.

Як видно з табл. 4, Україна має велику кількість промислових підприємств, але тільки мала частина їх займається інноваційною діяльністю, а з кожним роком ця частка знижується, що призводить до занепаду економіки та відсталості від розвитку сучасного світу.

У 2018 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 16,2% обстежених промислових підприємств. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно-активних підприємств була в Харківській, Дніпропетровській, Львівській, Київській областях та в м. Києві (табл. 5).

Таблиця 4

Інноваційна активність підприємств за регіонами (2014–2018)

	Кількість підприємств, од.		У тому числі			
			інноваційно активних підприємств, од.		з них	
					підприємства з технологічними (продуктовими та/або процесовими) інноваціями, од.	
	2014–2016	2016–2018	2014–2016	2016–2018	2014–2016	2016–2018
Україна	27726	29129	5095	8173	3278	2937
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...	...	...
Області						
Вінницька	811	840	123	203	79	66
Волинська	521	549	75	143	63	56
Дніпропетровська	2508	2677	476	776	337	270
Донецька	779	809	86	145	49	67
Житомирська	772	788	137	187	89	80
Закарпатська	564	554	78	149	43	57
Запорізька	1177	1225	206	352	138	125
Івано-Франківська	614	654	121	177	73	72
Київська	1469	1687	260	520	132	154
Кіровоградська	476	500	92	164	70	87
Луганська	270	280	34	61	26	26
Львівська	1822	1867	336	544	207	187
Миколаївська	625	636	96	133	71	57
Одеська	1636	1576	267	357	160	115
Полтавська	854	921	157	217	110	94
Рівненська	576	589	137	105	110	18
Сумська	541	559	93	142	69	73
Тернопільська	487	494	97	156	68	87
Харківська	2048	2226	479	670	382	382
Херсонська	485	487	78	127	50	40
Хмельницька	672	703	86		44	56
Черкаська	686	714	81		68	70
Чернівецька	372	379	36		21	15
Чернігівська	538	574	89		50	37
Міста						
Київ	6423	6841	1375		769	646

Джерело: [17].

Таблиця 5

**Інноваційна активність підприємств регіонів
за напрямками (2014–2018)**

	У тому числі							
	з них							
	з них						підприємства тільки з нетех- нологічними (маркетинго- вими та/або ор- ганізаційними) інноваціями	
	підприємства з продуктови- ми інноваці- ями		підприємства з процесови- ми інноваці- ями		підприємства з продуктовими та процесовими інноваціями			
2014– 2016	2016– 2018	2014– 2016	2016– 2018	2014– 2016	2016– 2018	2014– 2016	2016– 2018	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	347	765	1601	1038	1260	1134	1817	5236
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...	...	...	...	...
Області								
Вінницька	10	21	31	7	36	38	44	137
Волинська	12	10	40	30	9	16	12	87
Дніпропетровська	31	72	192	101	112	97	139	506
Донецька	9	19	20	11	19	37	37	78
Житомирська	7	13	52	33	30	34	48	107
Закарпатська	1	6	23	25	19	26	35	92
Запорізька	23	49	30	15	65	61	68	227
Івано-Франківська	11	18	32	17	30	37	48	105
Київська	16	29	55	66	59	59	128	366
Кіровоградська	6	25	38	34	25	28	22	77
Луганська	4	5	11	9	8	12	8	35
Львівська	15	49	94	81	95	57	129	357
Миколаївська	5	14	39	18	23	25	25	76
Одеська	7	29	103	52	50	34	107	242
Полтавська	5	32	71	30	31	32	47	123
Рівненська	1	3	77	3	32	12	27	87
Сумська	17	32	23	9	29	32	24	69
Тернопільська	7	23	20	33	41	31	29	69
Харківська	45	113	193	134	135	135	97	288
Херсонська	9	5	20	12	20	23	28	87
Хмельницька	5	16	20	26	18	14	42	110
Черкаська	22	23	24	27	22	20	13	85

Закінчення таблиці 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чернівецька	1	6	8	–	12	9	15	61
Чернігівська	3	13	25	6	20	18	39	103
Міста								
Київ	75	140	360	259	320	247	606	1662
Севастополь	...	...	...	...	...	...	...	...

Джерело: [17].

Відбувається поступовий спад питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової. У 2012–2014 рр. вона дорівнювала 3,3%, а у 2015–2017 рр. – лише 1,4%. Якщо порівняти цей коефіцієнт у високорозвинутих країнах, – то він не опускався нижче 20% за останнє десятиріччя. Крім цього, велика частка інвестицій (до 75%) вкладається в підприємства низько технологічних галузей економіки [18].

Для оцінювання інноваційного розвитку промислових підприємств розглянемо ще один показник рівня впровадження інновацій, а саме статистичні дані впровадження інновацій на промислових підприємствах за напрямками їх проведення у 2012–2018 рр. (табл. 6) [17; 18].

Таблиця 6

Упровадження інновацій на промислових підприємствах (2012–2018)

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	зокрема, мало-відходні, ресурсозберігаючі	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	зокрема, нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3
2014	12,1	1743	447	3661	1314	2,5
2015	15,2	1217	458	3136	966	1,4
2016	16,6	3489	748	4139	1305	–
2017	14,3	1831	611	2387	751	0,7
2018	15,6	2002	926	3843	920	0,8

Джерело: [10; 11].

Питома вага підприємств, які впроваджували інновації, з 2012 по 2018 р. підвищилася на 2,0%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової знизилася на 2,5%. Варто зазначити, що за проаналізований

період кількість упроваджених нових технологічних процесів знизилася, упровадження нових видів техніки збільшилося.

У цей період найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах із виробництва машин й устаткування, не віднесених до інших угруповань (23,9%), харчових продуктів (21,4%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (7,8%) [18].

Інвестування здійснювалося з Державного бюджету, за рахунок власних коштів підприємств, іноземних інвесторів та кредитів, але все ж таки основним джерелом фінансування інноваційного розвитку в цей період були власні кошти підприємств. Стрімко зменшуються вкладення коштів в інноваційну діяльність іноземними інвесторами, а також за рахунок банківських кредитів. Перш за все причинами такої тенденції є відсутність власних фінансових ресурсів та наявність великих ризиків. Адже через високу ризикованість діяльності малих венчурних підприємств їм складно самостійно отримати банківський кредит чи фінансування від приватного інвестора.

Проблема фінансування інноваційної діяльності підприємств у регіонах України залишається також надзвичайно гострою. Основною причиною, що стримує інноваційну діяльність, більшість підприємств (майже 86%) називає саме відсутність фінансування для покриття великих витрат, пов'язаних із нововведеннями [19, с. 67].

Спостерігається занадто мала участь банківського сектору у фінансуванні інновацій, дуже низькими є показники інвестування в інновації за рахунок Державного бюджету у 2017 р. (лише 55,1 млн грн), а причиною цього є високі ставки за кредитами та дефіцит Державного бюджету України (табл. 7).

Таблиця 7

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні (млн грн)

Роки	Загальна сума витрат	Зокрема, за рахунок коштів							
		власних	Державного бюджету	місцевих бюджетів	позабюджетних фондів	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	кредитів	інших джерел
2012	8 045,5	4 775,2	87,0	5,7	0,9	31,0	2 411,4	626,1	108,1
2013	14 333,9	7 585,6	149,2	12,3	0,5	45,4	56,9	5 489,5	994,7
2014	11 480,6	7 335,9	224,3	17,6	0,0	154,5	994,8	2 407,8	345,8
2015	9 562,6	6 973,4	24,7	157,7	2,2	123,7	1 253,2	630,2	397,6
2016	7 695,9	6 540,3	344,1	5,7	32,9	8,2	138,7	561,1	64,9
2017	13 813,7	13 427,0	55,1	38,4	1,4	74,3	58,6	113,7	45,1

Джерело: [17; 18].

За статистичними даними, інноваційно-інвестиційну діяльність підприємств стримують нестача власних коштів (81,7% респондентів), недостатня фінансова підтримка держави (50,9%), великі витрати на нововведення (49,3%), високий економічний ризик (32,5%), тривалий термін окупності нововведень (29,5%), низький платоспроможний попит на продукцію (25,5%), нестача інформації про нові технології (17,1%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами та науковими організаціями (16,7%), нестача інформації про ринки збуту (15,2%) [18, с. 121].

Таким чином, здійснення структурних перетворень регіональної економіки на основі інновацій стримується такими чинниками:

- недостатнім рівнем використання інноваційного потенціалу як головного засобу підвищення конкурентоспроможності;
- відсутністю необхідного державного фінансування структурних та інноваційних перетворень;
- недостатньо ефективними економічними механізмами державної підтримки й стимулювання інноваційної діяльності;
- відсутністю необхідного наукового забезпечення інноваційного розвитку регіонів;
- вичерпанням поточних конкурентних переваг галузей регіональної економіки;
- слабким або деформованим попитом на інновації;
- відсутністю розвиненої інноваційної інфраструктури;
- великою диференціацією регіонів за рівнем економічного та технологічного розвитку;
- неефективною системою захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, а також регулювання процесу передачі технологій;
- відсутністю механізмів перерозподілу капіталу від традиційних до науко- та технологічномістких галузей економіки [20, с. 120].

Тоді як однією з головних проблем, що стоять перед нашою державою, є формування нового, ринкового механізму мобілізації коштів для фінансування інвестицій у реальний сектор економіки, саме інституційна структура фінансового ринку стає єдиним потужним джерелом інвестиційних ресурсів, забезпечуючи ефективно акумулювання коштів та економічно доцільне задоволення інвестиційного попиту економічних агентів на ресурси як короткострокового, так і довгострокового характеру.

Інноваційні технології сьогодні є необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності держави, тому особливої уваги потребує підтримка інноваційної діяльності малих підприємств, під якою маємо на увазі діяльність, пов'язану з науково-технічними розробками та їх введенням у виробництво.

Підтримка інвестиційної діяльності здійснюється за рахунок податкових пільг, відшкодування відсотків за користування кредитами, покращення економіко-політичної ситуації в країні, що сприятиме залученню зовнішніх інвесторів (табл. 8).

Таблиця 8

Класифікація видів державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва

	Ознаки класифікації	Вид державної фінансової підтримки
1	За джерелом фінансування	Фінансування державним та місцевими бюджетами
		Фінансування державними цільовими фондами
		Фінансування міжнародними організаціями
2	За фінансовими інструментами	Надання цільових субсидій
		Надання кредитів
		Надання гарантій за кредитами
		Розміщення державних замовлень
		Компенсація витрат на розвиток кооперації із великими підприємствами
		Цінове регулювання
		Пільгове оподаткування, реструктуризація податкової заборгованості
Фінансовий лізинг		
3	За напрямками діяльності суб'єкта малого підприємництва	Підтримка виробничої діяльності
		Підтримка комерційної діяльності
		Підтримка науково-інноваційної діяльності
		Підтримка інвестиційної діяльності
		Комплексна підтримка
4	За зворотністю наданої підтримки	Поворотна фінансова підтримка
		Безповоротна фінансова підтримка
5	За характером впливу на діяльність підприємства	Пряма підтримка (цільові субсидії, субвенції, гарантії, податкові пільги тощо)
		Непряма підтримка (фінансування створення бізнес-інкубаторів, стимулювання банків щодо кредитування малих підприємств)

Джерело: [16, с. 129].

Отже, ефективність підтримки малого підприємництва залежить від багатьох складових та є одним із головних чинників сталого розвитку економіки України. У контексті прийняття рішень державну фінансову політику підтримки малого підприємництва варто розглядати як комплекс пріоритетних

державних рішень, які визначають основний механізм, інструменти та інститути фінансового регулювання та стимулювання розвитку малого підприємництва.

Слід зазначити, що більшість діючих у світі інститутів розвитку для реалізації своїх функцій використовує переважно фінансові (кредитні) механізми. Помітний акцент на взаємодії інститутів розвитку з кредитними інститутами (банки, лізингові та факторингові компанії, мікрофінансові організації). Це дозволяє одночасно вирішувати два завдання: по-перше, стимулювання кредитування; по-друге, забезпечення фінансових інститутів довгостроковими пасивами, що сприяє підвищенню стійкості фінансового сектору.

У Європі державна фінансова політика підтримки малого підприємництва реалізується в основному за рахунок непрямого фінансування малого бізнесу, проте в окремих випадках можуть також надаватися і прямі державні гранти. Особливістю фінансової підтримки в європейських країнах є розгалужене фінансування за рахунок різноманітних європейських інституцій та розроблених ними програм (рис. 3) [15].

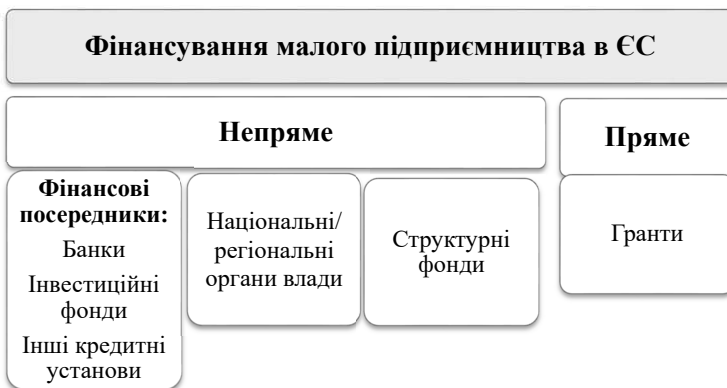

Рис. 3. Способи фінансування підтримки малого підприємництва в країнах Європейського Союзу

Проте нині в Україні відсутній чіткий механізм надання такої підтримки, а окремі інструменти фінансової підтримки не використовуються взагалі. Складні умови господарювання вимагають чітких, стабільних та надійних умов державної фінансової підтримки національних товаровиробників – суб'єктів малого підприємництва та сприяння їх виходу на вітчизняні та зарубіжні ринки. При прийнятті рішень на тлі обмеженості державних коштів пріоритетними інструментами мають стати державні гарантії на кредити,

розвиток кооперації малого бізнесу з великими підприємствами, залучення міжнародних кредитів.

Висновки. Таким чином, відсутність державного фінансування, недостатність вітчизняних та іноземних інвестицій, практично відсутність фінансування недержавними структурами, у тому числі комерційними банками, і нерозвиненість регіонального фондового ринку значно ускладнюють інноваційний розвиток регіональної економіки, а відповідно, й структурні перетворення в економіці.

Для вирішення проблем інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств необхідно:

- розробити та реалізувати дієві програми підтримки та стимулювання інноваційного розвитку на державному рівні;
- надати державні гарантії щодо проєктів, які передбачають упровадження сучасних технологічних процесів, зокрема маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних;
- створити сприятливий інвестиційний клімат, що дасть змогу залучати кошти іноземних інвесторів зі світового фінансового ринку, загальний обсяг активів якого в декілька разів перевищує світовий ВВП;
- запровадити систему пільг для підприємств, які впроваджують інновації та реалізують інноваційну продукцію;
- встановити систему прогресивного оподаткування для підприємств, які випускають застарілу та неконкурентоспроможну продукцію;
- розробити систему кредитного забезпечення;
- створити ефективну нормативно-правову базу, яка стосується інноваційної та наукової діяльності;
- переорієнтувати зовнішньоекономічну діяльність на високотехнологічний експорт, адже держава повинна виходити на стратегічний напрям розвитку економіки, а не орієнтуватися на короткострокову вигоду [13, с. 121].

Отже, завдяки проведеному аналізу можна зробити висновок, що Україна має досить великий потенціал для здійснення інноваційної діяльності промисловими підприємствами, результатом чого буде підвищення інвестиційної спроможності як економіки країни, так і регіонів загалом. Проте існує безліч проблем, які виникають на шляху активізації та реалізації інноваційної діяльності. Найголовнішою з них є недостатнє фінансування цієї сфери, високий рівень витрат, відсутність підтримки з боку держави. Необхідне формування ефективної інституційної інфраструктури фінансово-кредитної системи, що знизить витрати опортуністичної поведінки учасників кредитного ринку і дасть стимули для розвитку. Основою для підвищення ефективності фінансової політики є обґрунтованість державних та регіональних програм під-

тримки малого підприємництва з урахуванням гармонізації інтересів бізнесу та суспільства.

Вивчення використовуваних в інших країнах моделей та форм фінансової підтримки малих підприємств дозволить Україні значно покращити власну систему підтримки малого підприємництва та створити основи для формування конкурентоспроможної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажал Ю. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику «державна – університети – промисловість». *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 76–88.
2. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. Київ: Оранта, 1997. 286 с.
3. Гончарова Н. Інноваційний розвиток промислового комплексу: проблеми організації та розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 99–100. С. 20–22.
4. Данилишин Б., Чижова В. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України. *Економіка України*. 2004. № 3. С. 4–11.
5. Долішній М. Регіональна політика та механізми її реалізації. Київ: Наукова думка, 2003. 502 с.
6. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. Київ: ІЕП НАНУ, 1999. 254 с.
7. Федулова Л. І. Інноваційний фактор забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 33(1). С. 62–71.
8. Студенніков І., Ткаченко В. Інституційна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. *Економічний часопис – XXI*. 2005. № 9–10. С. 36–40.
9. Шинкарук Л. В., Бевз І. А., Барановська І. В. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / за ред. Л. В. Шинкарук. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозування НАН України», 2015. 304 с.
10. Мазур К., Ціхановська В. Формування інноваційної інфраструктури України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2010. № 2. С. 69–76.
11. Дубина М., Шишкіна О. Сутність та система інфраструктури кредитного ринку України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 4. С. 80–86.
12. Кучер Р. Вплив банківської системи на економіку України. URL: <http://oldconf.peasmo.org.ua/node/897> (дата звернення: 08.01.2020).
13. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 5–23.
14. Офіційний сайт статистичної служби Європейського союзу. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 08.01.2020).
15. COSME. Europe's programme for small and medium-sized enterprises. URL: <http://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/> (дата звернення: 08.01.2020).

16. Апостолок О. Державна фінансова підтримка розвитку малого підприємництва : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2017. 214 с.
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.01.2020).
18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012–2017 роках: статистичний збірник. Київ: ДП «Інформаційно-видавничий центр Державної служби статистики України», 2017. 289 с.
19. Макаренко М. В. Забезпечення інноваційної моделі соціально-економічного розвитку регіону. *Механізм регулювання економіки*. 2011. №4. С.64–73.
20. Норкіна Т. П., Скарбун З. А., Тарханова Н. О. Стратегічне планування інноваційного розвитку підприємств як основа структурних перетворень економіки регіону. *Економіка будівництва і міського господарства. Реформування організаційних структур та корпоратизація економіки*. 2009. Т. 5. №2. С. 113–124.

REFERENCES

1. Bazhal, Yu. (2015). Rozvytok innovatsiinoi diialnosti u znanniivomu trykutnyku «derzhava – universytety – promyslovist» [Development of innovative activity in the knowledge triangle «state – universities – industry»]. *Ekonomika i prohozuvannia – Economics and forecasting*, 1, 76–88 [in Ukrainian].
2. Halchynskiy, A., Heiets, V., & Semynozhenko V. (1997). *Ukraina: nauka ta innovatsiinyi rozvytok [Ukraine: science and innovative development]*. Kyiv: Oranta [in Ukrainian].
3. Honcharova, N. (2008). Innovatsiinyi rozvytok promyslovoho kompleksu: problemy orhanizatsii ta rozvytku [Innovative development of industrial complex: problems of organization and development]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 99–100, 20–22 [in Ukrainian].
4. Danylyshyn B. & Chyzhova V. (2004). Naukovo-innovatsiine zabezpechennia staloho ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Scientific-innovative support of sustainable economic development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 3, 4–11 [in Ukrainian].
5. Dolishnii, M. (2003). *Rehionalna polityka ta mekhanizmy yii realizatsii [Regional policy and mechanisms for its implementation]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Lapko, O. (1999). *Innovatsiina diialnist v systemi derzhavnoho rehuliuвання [Innovative activity in the system of state regulation]*. Kyiv: IEP NANU [in Ukrainian].
7. Fedulova, L. I. (2017). Innovatsiinyi faktor zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Innovative factor for ensuring sustainable development of Ukrainian regions]. *Ekonomichniy visnyk universytetu – University Economic Bulletin*, 33(1), 62–71 [in Ukrainian].
8. Studennikov, I., & Tkachenko, V. (2005). Instytutsiina infrastruktura rehionalnoho rozvytku v Ukraini: suchasnyi stan i problemy formuvannia [Institutional Infrastructure for Regional Development in Ukraine: Current State and Formation Problems]. *Ekonomichniy chasopys-XXI – Economic Annals-XXI*, 9–10, 36–40 [in Ukrainian].

9. Shynkaruk, L. V., Bevez, I. A., & Baranovska, I. V. (2015). *Strukturni transformatsii v ekonomitsi Ukrainy: dynamika, superechnosti ta vplyv na ekonomichnyi rozvytok [Structural transformations in Ukrainian economy: dynamics, contradictions and influence on economic development]*. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy» [inUkrainian].
10. Mazur, K., & Tsikhanovska, V. (2010). Formuvannia innovatsiinoi infrastruktury Ukrainy [Formation of innovative infrastructure of Ukraine]. *Rehionalna biznes-ekonomika ta upravlinnia – Regional Business Economics and Management*, 2, 69–76 [inUkrainian].
11. Dubyna, M., & Shyshkina, O. (2017). Sutnist ta systema infrastruktury kredytnoho rynku Ukrainy [The essence and system of credit market infrastructure of Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy – Scientific Records of Institute of Law of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4, 80–86 [inUkrainian].
12. Kucher, R. (n.d.). *Vplyv bankivskoi systemy na ekonomiku Ukrainy [Impact of the banking system on the economy of Ukraine]*. Retrieved January 08, 2020, from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/897>. [in Ukrainian].
13. Mazaraki, A., & Volosovych, S. (2016). Dominanty instytutsiinoi modernizatsii finansovoi systemy Ukrainy [Dominants of institutional modernization of the financial system of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 1, 5–23 [in Ukrainian].
14. Ofitsiyni sait statystychnoi sluzhby Yevropeiskoho soiuzu [Official site of the European Union Statistical Office]. (n.d.). Retrieved January 08, 2020, from <http://ec.europa.eu/Eurostat> [in Ukrainian].
15. COSME. Europe's programme for small and medium-sized enterprises. (n.d.). Retrieved January 08, 2020, from <http://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/>.
16. Apostoliuk, O. (2017). *Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku maloho pidpriemnytstva [State financial support for the development of small business]*. Phd thesis. Kyiv [in Ukrainian].
17. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). Retrieved January 08, 2020, from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini u 2012–2017 rokakh: statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovative activity in Ukraine in 2012–2017: a statistical compilation]*. (2017). Kyiv: DP «Informatsiino-vydavnychiy tsentr Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy» [in Ukrainian].
19. Makarenko, M. V. (2011). Zabezpechennia innovatsiinoi modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [Provision of an innovative model of socio-economic development of the region.]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – The mechanism of regulation of the economy*, 4, 64–73 [in Ukrainian].
20. Norkina, T. P., Skarbut, Z. A., & Tarkhanova, N. O. (2009). Stratehichne planuvannia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv yak osnova strukturnykh peretvoren ekonomiky rehionu [Strategic planning of enterprise innovation development as a basis for structural transformation of the region's economy]. *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva. Reformuvannia orhanizatsiinykh struktur ta korporatyzatsiia ekonomiky – Economics of construction and urban economy. Reforming organizational structures and corporatizing the economy*, 5 (2), 113–124 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.01.2020 р.

Стаття пройшла рецензування 10.02.2020 р.

Стаття рекомендована до опублікування 21.02.2020 р.

Н. В. МОЖАЙКИНА

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і міжнародної економіки Харківського національного університета городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, Україна, г. Харків

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ КОМПЛЕМЕНТАРНЫХ ИНСТИТУТОВ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕГИОНОВ

В статье рассмотрены особенности развития комплементарных институтов поддержки инновационных предприятий регионов. Анализируются элементы институциональной инфраструктуры инновационной деятельности. Исследованы особенности развития финансирования инновационных предприятий в регионах и сдерживающие факторы этого процесса. Обоснованы направления структурных преобразований как конкретного региона, так и экономики в целом.

Ключевые слова: инновационные предприятия, комплементарные институты, институциональная инфраструктура, региональные особенности, финансирование инновационных предприятий, инновационная политика.

N. V. MOZHAYKINA

PhD. in Economics, Associate Professor of the Economic Theory and the International Economy Department, A. N. Beketov Kharkiv National University Urban Economy, Ukraine, Kharkiv

AN ISSUE OF DEVELOPMENT OF COMPLEMENTARY INSTITUTIONS FOR SUPPORTING INNOVATIVE ENTERPRISES OF REGIONS

Problem setting. Sustainable development of the Ukrainian economy and its regions is impossible without stimulating the processes of formation of the innovative potential of the regions and significant funding. All of it contributes to increasing the relevance of search and improving the use of funding sources for investments that ensure economic growth.

Recent research and publication analysis. The research of the mechanism of innovative development of the Ukrainian's economy and its regions is devoted to the works of Yu. Bazhal, A. Halchynskyi, V. Heiets, N. Honcharova, B. Danylyshyn, M. Dolishnii, A. Lapko, V. Semynozhenko, L. Fedulova, V. Chyzhova and others. However, this topic needs further study, as the issues of development of complementary institutions supporting the innovative enterprises of the regions, namely the financial component of the innovation development mechanism are rather incomplete.

Paper objective. The purpose of the article is to analyze the current state and development trends of complementary institutions to support innovative enterprises in the regions of Ukraine and to generalize directions and measures to increase their innovative activity.

Paper main body. The viability of the socio-economic environment of the region largely depends on the level of development and reliability of the institutional infrastructure. The creation and development of regional innovation infrastructure deserves special attention, as it contributes to the development of high technology. An important part of the economy is the credit market infrastructure, because of its elements the main financing of economic growth is carried out. To the complementary institutions of the credit market, that form the institutional infrastructure, include coordination institutions and risk insurance institutions. The formation of an effective credit system is the best direction for the development of the financial infrastructure of the region.

State financial support for the development of small business should be considered in the institutional and functional aspect. The institutional aspect provides for the formation and development of institutions that directly or indirectly implement the state financial policy of supporting entrepreneurship.

The functional aspect of state financial support provides for the implementation of its distribution, control and information functions. The redistribution of financial resources ensures the functioning of an effective mechanism for stimulating the development of innovation and investment, the production sector of the economy, the system of socio-economic relations, as well as the possibility of accelerated modernization of the regional and national economies.

Conclusion of the research. Based on the analysis, it can be concluded that Ukraine has a rather large potential for industrial enterprises to innovate. However, there are many problems that arise in the way of activation and implementation of innovative activities. The most important of them is the lack of funding in this area, the high level of expenses, and the lack of government support. It is necessary to form an effective institutional infrastructure of the financial and credit system, which will reduce the costs of credit market participants and provide incentives for development. The basis for increasing the effectiveness of financial policy is the development of state and regional programs to support small businesses, taking into account the harmonization of the interests of business and society.

Short abstract for an article

Abstract. The article discusses the features of the development of complementary institutions to support innovative enterprises in the regions. The elements of the institutional infrastructure of innovation are analyzed. The features of the development of financing innovative enterprises in the regions and the constraints of this process are investigated. The directions of structural transformations, both of a specific region and the economy as a whole, are substantiated.

Key words: innovative enterprises, complementary institutions, institutional infrastructure, regional features, financing of innovative enterprises, innovation policy.

Article details:

Received: 09 January 2020

Revised: 10 February 2020

Accepted: 21 February 2020

Рекомендоване цитування: Можайкіна Н. В. Проблеми розвитку комплементарних інститутів підтримки інноваційних підприємств регіонів. *Економічна теорія та право*. 2020. № 1 (40). С. 35–57. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-40-1-35.

Suggested Citation: Mozhaykina, N. V. (2020). Problemy rozvytku komplementarnykh instytutiv pidtrymky innovatsiinykh pidpriemstv rehioniv [An issue of development of complementary institutions for supporting innovative enterprises of regions]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 1 (40), 35–57. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-40-1-35.